

Torshälla hembygdsförening S:t Olofs Gille

INDUSTRIHISTORISKT UMGÄNGE – UTFLYKT 2021-09-25

Stålboga musikpaviljong 2021

Björndammens masugn 2021

STÅLBOGA BRUK OCH BJÖRNDAMMEN NÅGRA HISTORISKA NEDSLAG FRÅN JÄRNBRUK TILL KONSERTLOKALER

1. **1637** Första mulltimmershyttan anläggs. Järnmalmen kommer från Starrsätters gruvor, vilka upptäcktes 1625. Vid sidan om Skottvångs gruva utgjorde gruvorna i Starrsäter den rikaste malmfyndigheten i Åkers bergslag. Malmen forslades på den så kallade Malmvägen till Björndammens masugn, en sträcka på ungefär fem kilometer. Vid Björndammen förvandlades malmen till tackjärn som smiddes ut till stångjärn vid hammarsmedjorna i Stålboga
2. I slutet på 1630-talet fick ägarna till den närläggna masugnen vid Björndammen tillstånd att anlägga en stångjärnshammare vid Stålboga och därmed inleddes en lång industriepok i Stålboga. År 1641 grundades **Stålboga Bruk** officiellt. Med en knipphammare till hjälp tillverkades kanonlavetter och i mitten på 1700-talet hade man två härdar för bearbetning av tackjärnet från Björndammen.
3. **1650** Karolinsk herrgård byggs i Stålboga. Den brinner upp slutet 1870-talet.
4. **1684** Nils Erdtman Schönberg förvärvar Starrsätters gruvor, Björndammen och stångjärnshammaren i Stålboga.
5. **1856** påbörjade man bygget med en större, pampigare masugn vid Björndammen. Huset som omsluter masugnen liknar en basilika med tre skepp. Masugnspipan flankeras av två pelarrader i jonisk stil, med fyra kolonner i varje som bär upp taket.
6. Då man i mitten på 1800-talet får problem med energiförsörjningen, malmbrist och hårdnande konkurrens blir det slutet för Björndammens masugn och när masugnen blåst för sista gången 1875? var detta även slutet för Stålboga.

7. **1910** såldes Stålboga bruk med underlydande Björndammens mas-ugn och Starrsätters gruvor till Holmen AB (totalareal runt 5000 ha).
8. I slutet av 1870-talet brinner den gamla herrgården ner till grunden och hela området förfaller.
9. Mellan 1895-1900 öppnas järnvägen mellan Akers styckebruk och MälARBADENS hamn via Stålbåga och Eskilstuna.
10. **1979** köper makarna **Nils och Maria Juto** dåvarande Stålbogatorp, som då bestod av två byggnader, en gång i tiden flyglar till huvud-byggnaden på Stålboga Bruk.
11. **1984** köper familjen Juto *Tunafors karolinska herrgård*, sanerar och flyttar den till Stålboga där den byggs upp på den gamla grunden. Tunafors herrgård byggdes av familjen Lohe på 1680-talet och var ett viktigt hus i Eskilstunas historia. Runt år 1900 flyttades gården från sin plats vid Eskilstunaån mitt emot Fors kyrka ut till Måsta där den kallades **Måsta gård**. Huset för illa och blev bl a sprutat med plastskum i väggarna från källare till vind i isoleringssyfte.
12. Med Gustav den tredjes Hagapaviljong som förebild har en fest och konsertbyggnad i sengustaviansk stil uppförts i Stålboga. Inredningarna kommer från det stora De Geerska palatset på västra Trädgårdsgatan i Stockholm.
13. **2011** får Nils Juto och hans framlidna maka Maria får av Sörmlandsakademien hedersbenämningen Årets Sörmlänning.

Motivering: "Paret har genom flera års renoveringsarbete och nybyggnation baserat på ingående studier av dokument som de letat fram i olika lands- och riksarkiv, återskapat Stålboga bruks herrgårdsmiljö på ett mycket beundransvärt och kulturhistoriskt riktigt sätt. Över hela Stålboga vilar nu en nästan överklig stämning av gammal brukskultur".
14. **2013** bildas *Föreningen Björndammens Masugn* med målet att bevara masugnen, sprida kunskap kring denna, göra den tillgänglig för allmänheten och nyttja den som kulturscen. Sedan år 2014 pågår omfattande renoverings- och restaureringsarbeten och den yttre delen är färdigställd. En gång om året firas *Masugnens dag* där allmänheten har tillgång till byggnadens inre.
15. **2021** tilldelas Nils Juto **H.M. KONUNGENS MEDALJ 5:e storleken i högblått band till "för framstående insatser inom kulturlivet i Södermanland"**.